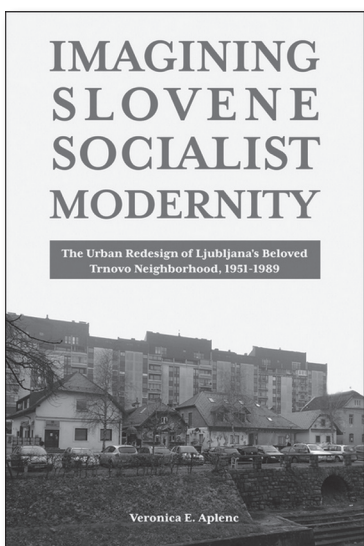

Monografija zagotavlja celovit pregled medvojnih dogodkov v kamniškem okrožju med drugo svetovno vojno, pri čemer se pridružuje nedavnim drugim delom, ki obravnavajo ta oboroženi konflikt na krajevni in lokalni ravni,¹ in zaokroža serijo del Ivana Križnarja (1927–2014) o gorenjskih okrožjih.²

Klemen Kocjančič

Veronika Aplenc, *Imagining Slovene Socialist Modernity. The Urban Redesign of Ljubljana's Beloved Trnovo Neighborhood, 1951–1989.*
Indiana: Purdue University Press, 2023, 237 str.

Veroniko Aplenc marsikdo pozna s konferenc Ameriškega združenja slovanskih, vzhodnoevropskih in evroazijskih študij (ASEEES) ali kot nekdanjo koordinatorico Društva za slovenske študije v ZDA (Society for Slovene Studies). Njena monografija *Zamišljanje slovenske socialistične moderne (Imagining Slovene Socialist Modernity)*, izdana leta 2023, je nastala na podlagi dolgoletnega etnografskega in zgodovinskega raziskovanja socialistične moderne arhitekture v ljubljanski mestni četrti Trnovo. Aplenc je začela terensko delo v Trnovem opravljati v času študija za doktorsko disertacijo med letoma 2001 in 2005. Monografija je tako rezultat predelane disertacije, ki pa jo je avtorica nadgradila z dodatnimi raziskavami, izvedenimi v letih 2011–2016. Raziskava temelji na opazovanju

z udeležbo, na triintridesetih intervjujih z urbanisti, arhitekti, umetnostnimi zgodovinarji, etnologi in lokalnim prebivalstvom, analizi arhivskih virov (iz Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije – območne enote Ljubljana, Arhitekturnega arhiva Fakultete za Arhitekturo, Arhiva urbanističnega

- 1 Prim. Mojca Šorn, *Življenje Ljubljančanov med drugo svetovno vojno* (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2007), Aleš Mardetko, *Trdnjava na jugu tretjega rajha: Celje med okupacijo 1941–1945* (Celje: Muzej novejše zgodovine, 2021), Daniel Siter, *Rogaška Slatina pod kljukastim križem: Zdravilišče med okupacijo 1941–1945* (Ljubljana: Alma Mater Europaea, 2021) itn.
- 2 Ivan Križnar, *Jeseniško okrožje med nacistično okupacijo in narodnoosvobodilnim bojem* (Jesenice: Okrožni odbor aktivistov OF pri Področnem odboru Združenja borcev in udeležencev NOB občin Jesenice, Kranjska Gora in Žirovnica; Ljubljana: Društvo piscev zgodovine NOB Slovenije, 2000). Ivan Križnar, *Škofjeloško okrožje v narodnoosvobodilnem boju: 1941–1945* (Škofja Loka: Območno združenje borcev in udeležencev NOB, 2003). Ivan Križnar, *Kranjsko okrožje med nemško okupacijo in narodnoosvobodilnim bojem 1941–1945* (Kranj: Območno združenje borcev in udeležencev NOB; Tržič: Občinski odbor ZB NOV, 2007).

oddelka MOL), strokovnih revij *Arhitekt*, *Sinteza*, *Varstvo spomenikov* in *Slovenski etnograf* ter dnevnega časopisa *Delo*. Veronika Aplenc je sicer etnologinja, vendar raziskovalno deluje na stičišču med etnologijo, arhitekturno zgodovino, konservatorstvom in urbanimi študijami socializma.

Osrednje vprašanje monografije je, kaj zaznamuje socialistično mesto v Sloveniji oziroma kako so socialistično mesto v Sloveniji snovali urbanisti, konservatorji, arhitekti, etnologi in lokalno prebivalstvo. Slovenija v zadnjih tridesetih letih ni bila pogosto predmet mednarodnih etnografskih raziskav, prav tako ni bila priljubljena v raziskavah socialističnih mest, ki so se večinoma osredotočale na velike prestolnice ali na po socialističnem modelu novozgrajena mesta. Ljubljana pa je majhno mesto in Trnovo še manjše mesto v mestu, mestna četrt, ki je zrastle iz ruralnega prostora in je tudi v socializmu ohranila semiruralen značaj. Pomen knjige, ki je pisana v angleščini in za ameriško javnost, pa ni samo v postavljanju slovenskega mesta in s tem tudi manjšega mesta na zemljevid mednarodnih socialističnih urbanih raziskav, temveč v njeni zasnovi. Avtorica obravnava socialistični urbani prostor kot kraj srečanja pogledov in teženj politike, različnih strok in lokalnega prebivalstva. Knjiga dokazuje, da so strokovnjaki – arhitekti, urbanisti, konservatorji in umetnostni zgodovinarji – ter lokalno prebivalstvo sooblikovali socialistični urbani prostor s svojimi vizijami modernosti in hkrati z zgodovinskimi lokalnimi konteksti.

Mikroštudiji Trnovega uspe zajeti večplastne kompleksne procese socialistične moderne, ki je nastajala v stiku z mednarodnimi trendi. Kot podrobneje pokaže predsem prvo poglavje, so vodilni arhitekti in urbanisti zelo dobro poznali modernizem v svetu. S strokovnjaki drugih dežel so se srečevali na mednarodnih konferencah, se idejno napajali na študijskih obiskih, z nekaterimi strokovnjaki pa so tudi tesno sodelovali.

Prvotne prostorske razprave po drugi svetovni vojni so bile namenjene načrtovanju v okviru socialističnega planskega razvoja na republiški ravni in snovanju temeljne infrastrukture. Mesto Ljubljana se je naglo širilo, prebivalstva je bilo vedno več, stanovanjski problem je bil pereč, prav tako pomanjkanje infrastrukture. Leta 1955 je bil ustanovljen Urbanistični inštitut z namenom celovitega načrtovanja in reševanja urbanega, regionalnega in stanovanjskega vprašanja. Takšno načrtovanje se je začelo z institucionalizacijo in raziskavami bivanjskih problemov in urbanističnih ter arhitekturnih rešitev, ki jih je podprla država.

Čeprav knjiga zajame prostorsko preoblikovanje Trnovega od začetka pa do konca socializma, je osrednja pozornost namenjena šestdesetim in sedemdesetim letom dvajsetega stoletja, urbanističnemu načrtovanju četrti, ko se je s projektiranjem sosesk snovala socialistična stanovanjska arhitektura. Sosesko, ki se kot termin sicer prvič pojavi v tekstu arhitekta Franceta Ivanška leta 1960, je urbanist Mitja Jernejc leta 1967 definiriral v odnosu med posamezniki in okoljem, v kontekstu celovitega reševanja bivanjskega, izobraževalnega, kulturnega, družbenega, političnega in potrošniškega vprašanja v socializmu. Po takšni definiciji je imela soseska transformativno moč preoblikovanja posameznika in družbe. Čeprav je soseska nastajala po mednarodnih zgledih – Velike

Britanije, ZDA, vzhodno- in srednjeevropskih socialističnih mest, je bila zasnovana v socialističnem imaginariju s specifikami jugoslovanskega političnega sistema, odsevala je jugoslovansko decentralizirano usmeritev in samoupravljanje, ki je fokus družbenega razvoja prenesel z državne na lokalno raven in s tem na manjše prostorske enote.

Razvoj soseske v Trnovem sta zaznamovali dve usmeritvi; prva je temeljila na celovitem načrtovanju večdružinske in večstolpnične soseske z zelenicami, igrali, vrtcem, šolo, trgovinami in drugo potrebno infrastrukturo, druga usmeritev pa se je oblikovala na priljubljeni in v slovenski arhitekturi uveljavljeni obliki enodružinske hiše. Prva oblika soseske je nastajala v jedru četrti v okviru generalnega urbanističnega načrta med letoma 1968 in 1972, druga pa na njegovem južnem delu, v po skandinavskem vzorcu grajenem naselju Murgle (delo arhitekta Franceta Ivanška).

Prvi dve poglavji podrobneje opišeta poglede arhitektov in urbanistov pri zasnovi obeh sosesk. Tretje poglavje se usmeri k vizijam socialistične moderne, kot so jo snovali navadni ljudje v »na črno« zgrajenem naselju Rakova jelša. Avtorica predstavi naselje z vidika ljudske arhitekture, ki ni več rezervirana zgolj za tradicionalne stavbe v ruralnih okoljih. Z redefinicijo ljudskega v okviru socialističnega urbanega imaginarija poglavje razkrije drugačen vpogled v barakarsko naselje, kot ga poznamo. Rakovo jelšo predstavi kot še en izraz zamišljanja dobrega življenja, ki se je oblikoval v imitaciji ljubljanskega urbanega naselja in na sanjah o življenju v enodružinski hiši. Poglavje je izvirno in dobro pokaže, kako so se prebivalci odzivali na planske vizije politikov in strokovnjakov. Avtorica opiše napore nekaj družin, ki so želele samostojno zgrajene domove v naselju legalizirati. Ob koncu leta 1964 in leta 1965 so napisali odprto pismo četrtnemu predstavniku občine Vič Rudnik. Ker je Rakova jelša ležala izven območja urbanističnega načrta, so predlagali, da bi sami plačali pripravo mikrolokacijskega urbanističnega načrta. Občina je prošnje zavrnila, ton zapisanih pisem pa po mnenju avtorice jasno izraža, da so se prebivalci zavedali svojih pravic in jih tudi javno zagovarjali. Nastanek barakarskega naselja lahko tako interpretiramo z vidika neuspelega socialističnega načrtovanja, ki ni rešilo stanovanjskega vprašanja, hkrati, tako nas opozarja avtorica, pa je mogoče prepoznati odziv lokalnega prebivalstva, ki ni molčalo, ki se je zavzelo za svoje pravice in pri ustvarjanju socialistične sodobnosti sodelovalo na svoj način.

Četrto poglavje je namenjeno vlogi konservatorjev v Trnovem, ki so imeli sicer v začetku socializma viden pomen (predvsem pri snovanju Krakovega), pri oblikovanju urbanističnega načrta pa so se čutili potisnjene v ozadje. Kljub temu so bili pomembno vpleteni v opredeljevanje nepremične umetnosti, snovanje spomeniškega varstva srednjeveške Ljubljane in Plečnikove dediščine v Trnovem. V takšnih obravnavah Plečnikovo delo sicer ni bilo uvrščeno v korpus modernizma, temveč je dobilo historični status.

Knjiga je napisana jasno, vsako poglavje se zaključí s povzetkom, branje še dodatno razjasnjujejo slikovno gradivo in prostorski načrti. Sama se sicer ne ukvarjam z urbanizmom ali arhitekturo, zato tega vidika ne morem podrobneje vrednotiti, vseeno pa želim s knjižno oceno pokazati, da raziskava ni zanimiva zgolj za raziskovalke in

raziskovalce prostora, saj avtorica prepričljivo prikaže, da velja o arhitekturi in urbanizmu razmišljati kot o odrazu družbenih odnosov in zamišljanj. Dobro ji uspe – in to kljub pomanjkanju arhivskega gradiva, o čemer več napiše v uvodnem poglavju, pokazati večplastnost prostorskega ustvarjanja. Arhitekturne in urbanistične stvaritve pojasnjuje na podlagi konkretnih jugoslovanskih in slovenskih političnih kontekstov, hkrati pa v okviru širših mednarodnih idejnih gibanj in tudi lokalnih imaginarijev o dobrem življenju. Pojavov ne opisuje statično, temveč v transformaciji, kar je pomembno, saj preučevanje socialistične arhitekture in urbanizma tako ni zvedeno na zgolj enoznačen tog prikaz. Ker gre za študijo, pisano za mednarodno javnost, je pomembna tudi umestitev jugoslovanskega samoupravnega sistema v primerjalni kontekst drugih socialističnih raziskav. Knjigo priporočam v branje tudi slovenskemu občinstvu, saj gre – in to predvsem zaradi interdisciplinarne metodološke zasnove – za inovativen pristop k obravnavani temi.

Nina Vodopivec